

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Grafické výtvarné techniky v mateřské škole

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Bohuslava Kimrová

Vypracovala:

Alena Scherlingová

České Budějovice, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 31. března 2013

Alena Scherlingová

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Bohuslavě Kimrové za odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je využití grafických výtvarných technik v mateřské škole. Teoretická část práce je zaměřena na vývoj grafiky a její nejvýznamnější tvůrce ve světovém a českém výtvarném umění. V další části jsou popsány základní grafické a přípravné grafické techniky a jejich možnosti využití ve výtvarné výchově v mateřské škole. Praktická část bakalářské práce obsahuje konkrétní témata a postupy jednotlivých předgrafických a grafických technik vhodných pro děti předškolního věku. Součástí praktické části je fotodokumentace výtvarných prací dětí z mateřské školy.

Klíčová slova: grafické výtvarné techniky, metodická řada, výtvarné umění, výtvarná výchova

Abstract

The topic of the BSc. thesis is application of graphic art techniques in a nursery school. Theoretical part of the thesis is focused to development of graphic arts and to the most important authors both in the world and in Czech visual art. The next part deals with basic graphic techniques and preparatory graphic techniques, and with possibilities of their utilization in arts and crafts education in a nursery school. Practical part of the BSc. thesis contains particular topics and approaches to the respective pre-graphic and graphic techniques appropriate for children of the pre-school age. The practical part also contains photographic documentation of artworks of nursery school children.

Keywords: arts and crafts education, graphic art techniques, methodical series, visual art

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 Grafika ve výtvarném umění.....	8
1.1.1 Co je to grafika	8
1.1.2 Vývoj základních grafických technik a její nejvýznamnější tvůrci.....	9
1.1.3 Stručný přehled vývoje české grafiky.....	10
1.2 Grafické techniky	12
1.2.1 Tisk z výšky	12
1.2.2 Tisk z hloubky	14
1.2.3 Tisk z plochy.....	16
1.3 Grafika v mateřské škole.....	18
1.3.1 Výtvarná výchova v mateřské škole	18
1.3.2 Grafika jako součást výtvarné výchovy v MŠ.....	22
1.3.3 Přípravné grafické techniky	22
1.3.4 Grafické techniky vhodné pro předškolní děti.....	25
2 PRAKTICKÁ ČÁST	27
2.1 Grafika a otisky - metodická řada	27
2.2 Realizace metodické řady v MŠ.....	28
2.2.1 Motýl.....	28
2.2.2 Jeřabinové korále	29
2.2.3 Hra s razítky.....	30
2.2.4 Listy	31
2.2.5 Podzimní květina	33
2.2.6 Šátek pro maminku	34
2.2.7 Dům v noci.....	35
2.2.8 Jablko, hruška	36

2. 2. 9	Šípek.....	38
2. 2. 10	Zvíře	39
2. 2. 11	Listy.....	40
2. 2. 12	Zvonek.....	41
2. 2. 13	Ryba	42
2. 2. 14	Planeta	44
2. 2. 15	Sněhulák.....	45
2. 2. 16	Dům.....	46
2. 2. 17	Poznáváme materiály	47
2. 2. 18	Kalendář	49
2. 2. 19	Ilustrace pohádky	50
2. 2. 20	Linoryt.....	51
2. 2. 21	Zvíře	53
	ZÁVĚR	54
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55

ÚVOD

Pro malé děti je zcela přirozené zajímat se o svět a pokoušet se ho ovlivnit zanecháním nějaké stopy, otisku nebo skvrny. Je to pro ně zajímavá hra i prožitek, děti pomocí prvních výtvarných pokusů a kreseb poznávají samy sebe, sdělují světu své zážitky, pocity, zkušenosti a mají také radost, že vytvořily nějaký výtvor.

Jako učitelka v mateřské škole jsem zjistila, že děti předškolního věku rády objevují a poznávají nové výtvarné techniky a také se těší z toho, když se jim povedou zvládnout složitější úkoly. Grafické a předgrafické výtvarné techniky umožňují dětem pracovat a experimentovat s různými materiály, rozvíjí jejich tvořivé myšlení, estetické cítění, soustředění a také povzbuzují jejich chuť učit se něco nového. Proto jsem si vybrala z výtvarných činností, které se používají s dětmi v mateřské škole, právě grafiku.

Cílem této bakalářské práce je popsat, navrhnout a v praxi ověřit možnosti a způsoby využití grafických výtvarných technik v mateřské škole. V teoretické části se zaměřím na uměleckou grafiku, její historický vývoj a nejvýznamnější tvůrce ve světovém i českém výtvarném umění. Popíši zde charakteristiku základních grafických technik seřazených podle způsobu tisku na metody tisku z výšky, z hloubky a z plochy. V mateřské škole je výtvarná výchova součástí výchovně vzdělávacího programu, proto uvádím v další části práce různé přípravné výtvarné činnosti ke grafice a také vhodné grafické techniky pro předškolní děti.

Do praktické části bakalářské práce vytvořím pro skupinu dětí předškolního věku metodickou řadu „Grafika a otisky“. Prakticky ověřím jednotlivé náměty, techniky a postupy výtvarných činností s dětmi v mateřské škole a zdokumentuji výsledky této metodické řady fotodokumentací.

Myslím si, že je důležité již v mateřské škole vytvářet pro děti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jejich aktivnímu rozvoji a učení, například připravovat pro ně složitější výtvarné úkoly a seznamovat je také i s novými zajímavými materiály.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1. 1 Grafika ve výtvarném umění

Výtvarné umění má vliv na utváření lidské osobnosti, spojuje jeho rozumovou stránku s emočně smyslovou, posiluje tak v člověku jeho duchovní život. Umění zvyšuje vnímavost člověka, pomáhá mu lépe porozumět ostatním lidem, vidět svět jinými očima i z jiného pohledu. Bauer (1999) připomíná, že každou výtvarnou tvorbou nejvíce objevuje člověk sám sebe. Každý z nás je neustále ovlivňován přetechizovanou dobou, proto jakákoliv výtvarná činnost je zárukou toho, aby se člověk nerozvíjel jednostranně. Umění pomáhá také lidem hledat a nacházet nové možnosti a podněcovat je k další tvořivé práci.

1. 1. 1 Co je to grafika

Grafika je jedním z nejrozšířenějších oborů výtvarného umění. V průběhu staletí grafika prodělala mnoho změn z hlediska technického i námětového, přesto její podstata zůstala zachována. Bauer (1999) vysvětluje, že grafika je rozmnožování výtvarného díla pomocí tisku. Původ slova grafika pochází z řeckého slova „grafein“ - psát, kreslit, proto bylo označováno jako grafika vše kreslené a psané, později tak byla nazývána i reprodukováná kresba nebo text. Grafika patří mezi umění, jak uvádí, Marco (1981), je to umělecké dílo, rozmnožitelné ručním řemeslným postupem na předem stanovený počet exemplářů.

Grafiku rozlišujeme jako původní uměleckou a reprodukční, volnou a užitou. Umělecká původní grafika je omezena počtem výtisků, kdy je každý jednotlivý tisk originálem. Umělec vytváří volnou grafiku jako dílo podle své představy, která nemá žádný přímý praktický účel. Reprodukční grafika jsou grafické listy, které vytváří řemeslní grafici podle kresebné předlohy malíře. Tato grafika měla velký význam pro umění v dobách před vynalezením fotografie. Užitá grafika je určená k nějakému účelu například jako plakát, novoročenka, ex libris, pozvánka, knižní obálka, poštovní známka apod. Dekorativní grafikou Marco (1981) nazývá ilustrace, které jsou součástí knižního díla doprovázející text.

1. 1. 2 Vývoj základních grafických technik a její nejvýznamnější tvůrci

Jak se zmiňuje Houra (1971), nejstarší grafickou technikou je dřevořez, který používali již staří Egypťané a Číňané. Dřevěná deska byla také používána jako razítko, kterým se potiskovaly tkaniny. Do Evropy se tato technika dostává ve 13. století, používala se nejvíce pro různé předtisky pro vyšívání, k potisku hracích karet, později k tiskům iniciál na ručně psané pergameny. Obrazové dřevořezy měly náboženské motivy, jak uvádí Kuchař (1976), byly často kolorovány jasnými barvami a od poloviny 15. století obsahovaly i text. Když v roce 1437 vynalezl Johann Gutenberg knihtisk, začal se dřevořez uplatňovat jako ilustrační technika v tištěných knihách. Z této doby jsou nejznámějšími výtvarnými umělci, kteří dřevořez používali, Albrecht Dürer, Lucas Granach starší a Hans Holbein.

V 15. století se objevují i další grafické techniky, například mědiryt. Podobně jako dřevořez, tak i mědiryt je používán při tisku hracích karet a ilustrací. Grafické listy často miniaturních rozměrů sloužily jako předlohy k uměleckému zdobení zbraní nebo jako inspirace k dobovým medailím. Řada známých mědirytců v Německu a v Nizozemí používala tuto techniku k ilustrování knih. Souhlasím s názorem Houry (1971), že Albrecht Dürer je jedním z významných umělců, který ve svém díle dovedl tuto techniku k dokonalosti. Později, jak Marco (1981) upozorňuje, podporuje vývoj mědirytu reprodukční grafika. Například malíř Peter Paul Rubens, který měl velkou malířskou školu, využíval rytce, kteří ryli velké mědirytiny podle jeho obrazů.

Lept sloužil jako pomocná technika při mědirytu k rychlému zachycení kresebných linií. V druhé polovině 16. století se lept používal k ilustracím, na viněty a ozdoby. Nejvýznamnějším umělcem, který využil techniku leptu ve svém díle, byl Rembrant Harmensz van Rijn.

V Anglii Thomas Bewick vynalezl v roce 1771 novou techniku rytí do dřeva, která umožňovala zachytit i jemné detaily. Této technice „tónovému dřevorytu“ se říká xylografie. Marco (1981) se zmiňuje, že později pracovalo s xylografií mnoho významných výtvarných umělců například Paul Gauguin a Edvard Munch.

Akvatinta byla vynalezena ve Francii v polovině 18. století malířem a grafikem Jeanem Baptistem Le Prince. Marco (1981) připomíná, že zpočátku byla používána tato technika k převedení tušových kreseb. Grafici vytvářeli také barevné akvatinty a často

kombinovali akvatintu s leptem. Znáмым umělcem, který používal akvatintu, byl Španěl Francisco Goya.

Alois Senefelder, rodák z Prahy, vynalezl v roce 1797 další grafickou techniku litografii. Bauer (1999) se zmiňuje, že se tato technika velice rychle rozšířila po světě a stala se tiskovou technikou, používanou pro průmyslový tisk, například pro tisk plakátů, ilustrací, letáků, map apod. Z nejznámějších umělců, kteří používali litografii, jsou Dominique Ingres, Francisco Goya a Edguen Delacroix. Barevnou litografií se zabýval také postimpresionista Henri de Toulouse - Lautrec, který vytvořil mnoho grafických děl a byl jedním z největších tvůrců moderního plakátu.

S grafickou technikou suchá jehla se setkáváme již v 15. století, kdy ji používal například Albrecht Dürer a Rembrandt van Rijn. Později, v 19. století se touto hlubotiskovou technikou zabývalo mnoho grafiků. Marco (1981) uvádí, že největším „mistrem suché jehly“ byl, Auguste Rodin.

Na počátku 20. století poprvé použil umělec linolea k vyrytí volného grafického listu. Tento materiál měl neomezené možnosti, zejména při rytí a řezání velkých plošných motivů a písmen. Linoryt se zpočátku používal k tisku plakátů. Touto technikou vytvářel svá díla i Pablo Picasso.

Metoda sítotisku byla známa již v dávných dobách v Orientu. Bauer (1999) se zmiňuje, že největší rozkvět této techniky byl v USA zásluhou tvůrců pop - artu zejména Andyho Warhola. Sítotisk se používal k průmyslovému tisku.

Marco (1981) upozorňuje na další tvůrce 20. století, kteří často používali grafické techniky, například expresionista Edvard Munch, německý malíř Paul Klee, také významný představitel fauvismu Henri Matisse také surrealisté Vasilij Kadinskij a Salvator Dalí.

1. 1. 3 Stručný přehled vývoje české grafiky

Nejstarší česká grafika byla ilustrační, neznáme autory prvních dřevořezů, jestli je řezáči tvořili podle vlastní předlohy nebo podle převzatých vzorů. Jedním z prvních umělců, kteří se zabývali dřevořezem, je „Mistr z Olomouce“. Marco (1981) uvádí, že na rozdíl od jiných zemí se nejstarší česká grafika samostatně příliš nevyvíjela, například knižní ilustrace byla pod vlivem německé grafiky.

Jedním z prvních nejvýznamnějších grafiků byl Václav Hollar, který vytvořil mnoho grafických listů, zejména rytin a leptů. Jeho rytiny, jak se zmiňuje Houra (1971) se vyznačovaly jemností a drobnými kresebnými detaily. V baroku pracovalo hlavně v Praze mnoho grafiků různé úrovně, jedním z nich byl také Jan Balzer starší, který vydal velkou sérii portrétů osobností českých dějin.

V polovině 19. století byl známým grafikem Vincenc Morstadt. Nejčastějším námětem jeho leptů, ocelorytin a litografií byly krajiny a města.

Marko (1981) vidí Juliuse Mařáka jako jednoho z prvních umělců, který přináší grafiku z minulosti do moderní podoby. Moderní českou grafikou se zabývalo mnoho umělců. Mohu se o nich zmínit jen okrajově. Jedním z nich je Maxmilián Švabinský, který byl vynikající dřevorytec, později se zabýval i litografií a leptem. Zobrazoval ve svých grafikách alegorické scény, a také portréty známých osobností. Hlavním představitelem secese je Alfons Mucha. Vytvořil mnoho plakátů a knižních ilustrací. V Paříži měl svou grafickou a dekorátorskou školu. V ateliéru Alfonse Muchy pracoval také Vojtěch Preissig. Houra (1971) uvádí, že vedle malířské tvorby se Preissig věnoval hlavně grafice, především barevným hlubotiskovým technikám.

František Kupka byl malířem, grafikem, ilustrátorem a také jedním z prvních zakladatelů abstraktní tvorby. Česká grafika se dále vyvíjela a také byla ovlivněna vznikajícími skupinami umělců, jako například skupinou „Osma“ ve které působili Emil Filla a Bohumil Kubišta, dále skupinou „Tvrdošíjní“, s významnými grafiky Josefem Čapkem, Václavem Špálou, Rudolfem Kremlíčkom a Janem Zrzavým. Marco (1981) připomíná také dalšího významného grafika, Josefa Váchala, který pracoval v grafice pouze s jednou technikou dřevorytem, jak s černobílým, tak i barevným.

Karel Svoboda byl malířem, ilustrátorem a grafikem, který čerpal z lidového umění. Používal ve svých dílech dřevoryt, barevnou litografii, suchou jehlu a dřevořez. František Tichý, jak připomíná Houra (1971), je jedním z nejvýraznějších osobností české výtvarné tvorby. Námětem jeho děl bylo zejména cirkusové prostředí.

Dalšími českými umělci, kteří patří mezi významné grafiky 20. století jsou například Jan Bauch, Josef Liesler, František Hudeček, Kamil Lhoták, Jiří Trnka, Ludmila Jiřincová, Jiří Švengsbír, Ota Janeček, Jaroslav Šerých, Vladimír Boudník, Karel Teissig, Vladimír Komárek, Adolf Born, Vladimír Suchánek a Jiří Šalamoun.

1. 2 Grafické techniky

Kuchař (1976) nazývá grafickou technikou technický postup, který umožňuje zhotovit podle originálu velký počet reprodukcí tiskem. Podstatou tisku je, že se přenáší barva z tiskových forem tlakem na papír. Tiskové formy se mohou vytvořit z různých materiálů, jako například ze dřeva, z kovu, z linolea, z kamene, z plastické hmoty apod. Tyto formy se výtvarně zpracovávají řezáním, rytím, leptáním nebo jinými chemickými a mechanickými postupy. Jednotlivé grafické postupy se rozdělují do tří skupin: tisk z výšky, tisk z hloubky a tisk z plochy.

1. 2. 1 Tisk z výšky

Techniky tisku z výšky spočívají v tom, že tisková deska tiskne barvu jen z vyvýšených ploch. Obraz, který se z povrchu tiskové formy odstraňuje mechanickým nebo chemickým způsobem, zůstává neotištěn. Barva se na desku nanáší pomocí válečku. Tisk na papír se provádí tlakem ručně nebo v lisu. Jako materiál pro tiskovou formu se používá nejčastěji dřevo, kov, ale i kámen, linoleum, syntetické hmoty, těsto apod. Krejča (1981, s. 21) uvádí názvy jednotlivých grafických technik tisku z výšky: kamenoryt, dřevořez, dřevoryt (xylografie), rytina do Mässrovy desky, linoryt, ražená technika, kovoryt, olovoryt a zinkografii.

Kamenoryt

Užití kamene na zhotovení tiskové desky je nejstarším materiálem, který se používal již ve starém Egyptě a Číně. Námět, zejména na rozličná razítka byl na měkký plochý kámen vyryt a vyškrábán, jak popisuje Krejča (1981) a pak otištěn na papír.

Dřevořez

Dřevořez je jednou z nejstarších a nejrozšířenějších grafických technik. Pro tuto techniku tisku z výšky se používá jako materiál deska z různých druhů měkkého dřeva, například topolové nebo lipové a pro jemnější práci tvrdé dřevo hrušky, jabloně nebo ořechu. Linie kresby nakreslené na dřevěné desce se vyřezávají ostrými ocelovými noži různých tvarů.

Dřevoryt (xylografie)

Pro tuto grafickou techniku se také používá na zhotovení tiskové desky dřevo, ale z tvrdšího stromu ze zimostrázu. Místo nožů se k vyrývání tenkých linií používají

mědirytecká rydla. Krejča (1981) uvádí dva hlavní způsoby zpracování dřevorytu. Faksimilový dřevoryt, při kterém rytec vyrývá kresbu podle jednotlivých linií kresby a tónový dřevoryt, v kterém xylograf volně vyrývá kresbu do systému sdružených stínových linií a čar, které modelují celý tvar obrazu. S rozvojem polygrafického průmyslu se začala používat také fotoxylografie. Krejča (1981) připomíná, že se při této reprodukční metodě kresba přenášela na tiskovou desku fotomechanicky a pak se vyrývala pomocí stužkových rydel a čárkovacích ryteckých strojů.

Rytina do Mässerovy desky

Pro drobné grafické listy se může použít křídová tisková deska tzv. Mässerova. Jako základní materiál, jak se zmiňuje Bauer (1999), je použit papírový karton, na který je nanesena vrstva plavené křídly s rybím kličem a je dokonale vyhlazená. Takto upravená deska se nalepí na dřevěnou podložku. Deska se zpracovává stejným způsobem jako dřevoryt, nakreslený obrázek se vyrývá rydly nebo i rycí jehlou. Hotová rytina se zpevní roztokem šelaku. Tiskne se ručně nebo pod malým tlakem v obtahovacím lisu.

Linoryt

Základním materiálem k vytvoření linorytu je linoleum, elastická podlahová krytina z korku nebo z nelakovaného PVC. Linoleum je lehce zpracovatelné, vyrývá se snadněji než tvrdé dřevo. K rytí se používají žlábková linorytecká rydla různých tvarů. Způsob práce je obdobný jako při dřevořezu, nelze však v této technice vyrývat příliš jemné detailní linie. Na vyrytý linoryt se nanáší gumovým válečkem tiskařská barva a tiskne ručním tiskem nebo v tiskařském lisu na papír.

Ražená technika (šrotový tisk)

Tato technika se používala již v druhé polovině 15 století. Do hladkého povrchu měděné desky, jak popisuje Bauer (1999), se námět vyrážel razidly různých tvarů (hvězdičky, kolečka, křížky apod.). Kombinováním různých nástrojů se vytvoří zajímavé struktury.

Kovoryt, olovoryt

Rytina se může také vyrývat i do kovové desky například do mědi nebo olova. Na vyrývání motivu se používají dřevorytecká rydla a dlátka. Krejča (1981) připomíná, že je před barevným tiskem zapotřebí olovoryt natřít šelakovým lakem, protože některé

odstíny barev při dotyku s olovem černají. Hotová rytina se může tisknout v knihtiskařském lisu.

Originální zinkografie

Při grafické technice zinkografie se používá jako základní materiál zinková deska, zmatněná nasyceným roztokem kamence s kyselinou dusičnou. Krejča (1981) se zmiňuje, že se kresba na takto připravenou plochu kreslí mastnou litografickou tuší nebo roztokem asfaltu v benzolu. Okolí hotové kresby se pak několikrát leptá zředěnou kyselinou dusičnou. Pro zinkografii se také dá použít měděná deska.

1. 2. 2 Tisk z hloubky

Hlavní podstatou tisku z hloubky je, že body a linie kresby jsou mechanickým nebo chemickým způsobem vyhloubeny do kovové desky. Do takto vzniklých prohloubenin se vtírá hlubotisková barva. Vyrytá plocha vyplněná barvou se otiskne na papír, z ostatních ploch na desce se barva setře, proto zůstávají po vytištění bílé. Hlubotisková deska bývá nejčastěji z kovu např. měděná, zinková, ocelová nebo hliníková. Pro tuto techniku je potřeba při tisku většího tlaku, proto se pro volnou grafiku nepoužívá ruční tisk, ale tiskne se v měditiskovém lisu. V polygrafickém průmyslu se používají, jak uvádí Krejča (1981), horizontální hlubotiskové rychlolisy a hlubotiskové rotačky například pro tisk známek a cenin.

Grafické techniky tisku z hloubky rozděluje Kuchař (1976) na techniky tzv. suché, patří k nim různé druhy rytin jako mědiryt, oceloryt, suchá jehla a na techniky tzv. mokré, kde uvádí různé druhy leptů, například čárový, křídový, zrnkový, vykřývaný apod. Tyto jednotlivé techniky se používají buď samostatně, nebo se různě kombinují.

Mědiryt, oceloryt

Základním materiálem pro mědiryt je měděná deska, do které se motiv vyrývá pomocí mědirytechých rydel vyrobených z kvalitní kalené oceli. Do vyrytých linií se nanáší pomocí tampónu barva a tiskne se v měditiskařském lisu na navlhčený papír. Grafická technika oceloryt se provádí stejným způsobem jako mědiryt. Krejča (1981) se zmiňuje, že se při ocelorytu používá nezakalená ocelová deska, která se po vyrytí ztvrdí zakalením. Touto technikou se tisknou známky, bankovky a jiné ceniny.

Puncová rytina

Tato grafická technika je podobná šrotovému tisku z výšky. Různé tvary punců a razidel (hvězdičky, kolečka, křížky apod.) se vráží do povrchu měděné nebo zinkové desky. Jak vysvětluje Bauer (1999), k vyrážení obrazců se mohou využít i různé pomůcky a nástroje, například dláta, šroubováky, šrouby, matice, pilníky, nůžky a jiné kovy nejrůznějších tvarů a struktur. Ražená (puncová) technika se používá často v abstraktním umění, může se také doplnit i dalšími grafickými technikami např. suchou jehlou. Tisková barva se nanáší do vyražených prohlubní a tiskne se v měditiskařském lisu.

Suchá jehla

Suchá jehla je rytina, kterou grafik vyrývá do povrchu vybroušené a vyhlazené kovové desky ostrým hrotem jehly. Pro tuto techniku se nejčastěji používá deska měděná, zinková nebo hliníková. Rycí jehla má ostrý hrot, je zasazena v dřevěném držátku a pracuje se s ní jako při kresbě tužkou, jen tlak na hrot musí být silnější. Jehlou se vyrývají do kovové desky čárky a tečky. Kuchař (1976) uvádí, že po obou stranách vrypu zůstává za kreslicím hrotem jehly vytlačený kov tzv. hřebínek (grátek), který se z desky neodstraňuje. Do vyrytého motivu se vtírá tiskařská barva a celý štoček se tiskne pod silným tlakem v hlubotiskovém lisu na vlhký papír.

Mezzotinta

Krejča (1981) vysvětluje, že mezzotinta je technika tónové rytiny, při které grafik vyškrabává kresbu do tmavé ozrněné plochy měděné nebo zinkové desky. Potřebné zrno se na desce vytváří pomocí skoblíny (kolébky). Je to ocelový půlkruhový nůž s ostřím vbroušeným do jedné nebo více řad ostrých zubů. Desku lze také ozrnit pomocí smirkového papíru nebo karborundového písku. Mezzotintová kresba se provádí opačně než u ostatních hlubotiskových technik. Z tmavé ozrněné plochy se seškrabávají trojhrannou ocelovou škrabkou ta místa, která chceme mít na kresbě světlejší. Na vyhlazování ploch se používá ocelové hladítko. Vyhlazená místa na desce neudrží při tisku barvu, proto zůstávají bílá.

Čárkový lept

Tato grafická technika spočívá v provedení kresby rycí jehlou do vrstvy ochranného krytu, který je na měděné, zinkové nebo ocelové desce. Kresba je působením leptadla vyleptána do hloubky této desky. Ochranný kryt, pevný nebo tekutý se nanáší na desku

v tenké vrstvě. Kresba se do něj vyrývá pomocí ocelové jehly se zakulacenou špičkou nebo se také mohou použít další rycí nástroje jako např. různé škrabky, pilničky, hřebíky, háčky apod. Je možné vyrývat kresbu celou nebo po částech, jak popisuje Bauer (1999), kdy se postupně vyrývají jednotlivé linie, které se pak opakovaně leptají. Postupným přikreslováním a leptáním se docílí, že rýhy mají rozdílnou hloubku a takto zpracovaná místa na desce jsou pak při tisku nejtmaší. Před leptáním se natírají ostatní plochy desky šelakovým nebo asfaltovým lakem. Měděné desky se leptají roztokem chloridu železitého, zinkové desky zředěnou kyselinou dusičnou. Tisk leptu je stejný jako u suché jehly.

Zrnkový lept (akvatinta)

Při technice zrnkového leptu (akvatinty) se vytváří tónové kresby na kovové desce ozrněné přitaveným asfaltovým práškem. Na hladkou měděnou desku, jak uvádí Krejča (1981) se nanáší naprášením jemný syrský asfalt, který se pak nahříváním připeče k jejímu povrchu. Místo asfaltu se může použít i jemně drcená kalafuna nebo pryskyřice. Pomocí různé délky působení leptadla na kov se vytváří různé tóny plochy od nejsvětějších až po nejtmaší. Deska se střídavě vyleptává přes nezakryté akvatintové zrno a také se vykrývají ta místa, která jsou již dostatečně vyleptaná. Měděná deska se leptá chloridem železitým, zinková zředěnou kyselinou dusičnou. Hotová vyleptaná deska se tiskne měditiskovou barvou v lisu na navlhčený, měkký, nejlépe ručně vyráběný papír. Akvatinta se dá kombinovat s dalšími grafickými technikami, jako například se suchou jehlou nebo čárovým leptem, které se provádí ještě před ozrněním plochy.

1. 2. 3 Tisk z plochy

Hlavní charakteristikou pro tyto grafické techniky je, že tisknoucí a netisknoucí plochy jsou na tiskové formě ve stejné rovině. Je přitom využito vzájemného odpuzování mastných a vodnatých látek. Kuchař (1976) se zmiňuje, že tisková deska, která je schopna za určitých podmínek vsakovat vodu, například litografický kámen, zinkový, nebo hliníkový plech, má tu vlastnost, že mastnou tiskařskou barvu přijímá na místech pokreslených a na ostatních místech vodou nasáklých ji odpuzuje. Pro tisk z plochy je typické, že vytištěný obraz není vtačován do papíru, tak jako při tisku z výšky, ale zůstává jen na jeho povrchu. Techniky zpracování forem pro tisk z plochy uvádí

Krejča (1981, s. 139) různé druhy litografie (kamenotisku) například křídovou, lavírovanou, autografii, fotolitografii, další techniky, jako algrafii a ofsetový tisk. Zvláštním druhem tisku z plochy je sítotisk.

Litografie (kamenotisk)

Tisk z kamene je základním a nejrozšířenějším způsobem tisku z plochy. Jako základní materiál pro litografii se používá hladce vybroušený a vyleštěný kámen, jemnozrnný vápenec. Na litografický kámen se kreslí tvrdým litografickým perem nebo štětcem mastnou tuší, která se může i různě rozstříkovat přes sítko. Pro křídovou litografii je nutné kámen nejprve ozrnit křemenným nebo skelným pískem. Na takto připravenou kamennou desku se námět kreslí litografickými křídami různých tvrdostí. Krejča připomíná (1981), že se hotová kresba provedená tuší nebo křídami se na kameni upevňuje pomocí leptadla, směsí kyseliny dusičné s roztokem arabské gumy. Na navlhčenou desku se pak naválí válečkem kamenotiskařská barva. Nakreslené linie a plochy barvu přijímají a otiskují se v litografickém lisu na papír.

Autografie

Při této grafické technice se kresba neprovádí přímo na kameni, ale na autografickém papíře a pak je na kámen přenesena. Papír se nejprve musí natřít preparačním roztokem nebo vrstvami temperové barvy. Na autografický papír, jak uvádí Krejča (1981), se kreslí litografickými křídami nebo autografickým inkoustem. Papír s kresbou se navlhčí vodou a přenesese se na mírně zahřátý kámen pomocí silného tlaku litografického lisu. Tisk autografie se provádí stejným způsobem jako litografie.

Algrafie

Bauer (1999) se zmiňuje, že základním materiálem pro techniku algrafie se používá hliníková deska ozrněná ocelovými kuličkami a odkysličená roztokem kyseliny sírové. Na takto upravenou desku se kreslí litografickou tuší nebo křídou. Hotová kresba se připravuje směsí kyseliny fosforové a vodním roztokem arabské gumy. Tisk se provádí na litografickém lisu.

Ofsetový tisk

Ofsetový tisk je dalším zdokonalením litografických technik. Jako materiál se používá zinková deska obroušená a ozrněná skleněnými kuličkami a vlhkým karborundovým pískem. Krejča (1989) uvádí, že ofsetová deska se okysličí roztokem krystalického

kamence s několika kapkami kyseliny dusičné. Kresba se provádí na připravenou desku podobně jako při algrafii litografickými tušemi nebo křídami. Hotová kresba na zinkové desce se před tiskem preparuje a pak se otiskuje v ofsetovém nátiskovém stroji. Ofset umožňuje i fotografický přenos kresby, který se užívá v polygrafickém průmyslu, kde se například pracuje s výkonnými vícebarevnými rotačkami.

Sítotisk (serigrafie)

Bauer (1999) připomíná, že technika sítotisku není čistou grafickou technikou, protože se při ní nezpracovává tisková deska a ani se k tisku nepoužívá grafický lis. Sítotisk je technika rozmnožování kreseb pomocí šablony. Šablona je z jemné síťoviny z textilního, kovového nebo syntetického vlákna a je napnutá v dřevěném rámu. Přes síto se pomocí tříče protlačuje tiskařská barva propustnými místy šablony na papír. Šablona se na síto přímo kreslí nebo se přenáší fotograficky. Sítotisk se uplatňuje nejvíce v průmyslovém tisku, umožňuje potiskovat různé druhy materiálů například tkaniny, sklo, plastické hmoty, dřevo, kůži apod.

1. 3 Grafika v mateřské škole

1. 3. 1 Výtvarná výchova v mateřské škole

V programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1983 se hovoří o výtvarné výchově jako o činnosti, kterou si dítě osvojuje okolní skutečnosti a vyjasňuje si souvislosti mezi lidmi a věcmi. Jedním z hlavních cílů výtvarné výchovy v tomto programu bylo vypěstovat u dětí vnímavý a hodnotící vztah k jeho okolí i k výtvarnému umění a také rozvíjet u dítěte grafickou zručnost před jeho vstupem do základní školy. Úkolem výtvarné výchovy programu výchovné práce bylo výtvarné vyjadřování představ a výchova smyslu pro životní prostředí a výtvarné umění.

V roce 1988 se uvádí v metodické příručce k programu výchovné práce pro mateřské školy hlavní cíl výtvarné výchovy - všestranně rozvíjet dětskou osobnost prostřednictvím výtvarných činností a výtvarného umění. Již se neklade takový důraz na nácvik dovedností, dává se přednost tvořivému procesu a individuálnímu přístupu k dítěti. Výtvarná výchova byla součástí organizačních forem výchovně vzdělávací činnosti v tzv. zaměstnání nebo v rámci ranních i odpoledních her. Jako metody práce se používaly názorné metody (pozorování, předvádění), praktické metody (spontánní

aktivita dětí), výtvarné hry, experimenty a metoda cvičení a opakování (při zacházení s nástroji a materiály).

V současné době je výtvarná výchova v mateřské škole součástí integrovaných bloků v Třídním vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, který vychází ze Školního vzdělávacího programu a ten si připravuje každá mateřská škola podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV, 2006) je jedním ze státních kurikulárních dokumentů, který vymezuje požadavky, podmínky a pravidla pro vzdělávání dětí v předškolních zařízeních. Vzdělávací obsah RVP PV je hlavním prostředkem vzdělávání dítěte v mateřské škole. V jeho pěti vzdělávacích oblastech jsou uvedeny dílčí cíle, vzdělávací nabídka a očekávané výstupy. Výtvarná výchova se prolíná všemi těmito oblastmi. Uvádím zde jen části těchto vzdělávacích oblastí, které považuji za důležité pro výtvarnou výchovu. (RVP PV, 2006)

„Dítě a jeho tělo“

Dílčí vzdělávací cíle:

- rozvoj a zdokonalování schopností a dovedností v oblasti hrubé a jemné motoriky
- rozvoj a užívání všech smyslů
- osvojení si přiměřených praktických dovedností

Pedagog dítěti nabízí:

- manipulační činnosti a jednoduché úkony s předměty, pomůckami, nástroji a materiálem
- konstruktivní a grafické činnosti

„Dítě a jeho psychika“

Dílčí vzdělávací cíle:

- osvojení si některých poznatků, které předcházejí čtení a psaní, rozvoj zájmu opsanou podobu jazyka i další formy sdělení verbální a neverbální
- rozvoj tvořivosti
- posilování přirozených poznávacích citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování)

- rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňujících pocity, dojmy a prožitky vyjádřit
- rozvoj a kultivace estetického vnímání, cítění a prožívání

Pedagog dítěti nabízí:

- grafické napodobování symbolů, tvarů, čísel, písmen
- seznamování se s různými sdělovacími prostředky (knihy, časopisy)
- motivovaná manipulace s předměty
- experimenty s materiálem a předměty
- hry podporující tvořivost, představivost a fantazii
- činnosti zaměřené na poznávání jednoduchých obrazně znakových systémů (písmena, piktogramy, symboly, obrazce)
- estetické a tvůrčí aktivity

„Dítě a ten druhý“

Dílčí vzdělávací cíle:

- vytváření prosociálních postojů
- rozvoj kooperativních dovedností

Pedagog dítěti nabízí:

- sociální a interaktivní hry a výtvarné etudy
- kooperativní činnosti ve dvojicích a ve skupinkách

„Dítě a společnost“

Dílčí vzdělávací cíle:

- seznamování se světem lidí, kultury a umění
- vytvoření pozitivních vztahů ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat
- rozvoj společenského i estetického vkusu

Pedagog dítěti nabízí:

- tvůrčí činnosti výtvarné, podporující tvořivost a nápaditost dítěte, estetické vnímání i vyjadřování a třibení vkusu
- receptivní činnosti se vztahem k výtvarnému umění

- setkávání se s výtvarným uměním mimo mateřskou školu, návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí zajímavých pro předškolní děti
- praktická manipulace s některými pomůckami a nástroji
- aktivity přibližující dítěti svět kultury a umění poznat rozmanitost kultur (výtvarné činnosti, návštěvy výstav, kulturních akcí)

V mateřské škole nemá v současné době výtvarná výchova podrobné oficiální programy, jsou k dispozici pouze rámcové. Hazuková (2006) se zmiňuje, že je třeba jednotlivé výtvarné činnosti v mateřské škole propojovat do celistvých systémů, proto by si měla každá učitelka vytvářet svůj plán výtvarných činností. Měla by vycházet z vlastních nápadů a zkušeností a také respektovat schopnosti a dovednosti všech dětí v mateřské škole. Výtvarné činnosti se mohou uspořádat do metodických řad, tematických řad a výtvarných projektů, které se mohou i vzájemně propojovat.

Metodické řady

Metodické řady vycházejí ze způsobu technického provedení úkolů. Děti se učí zacházet s výtvarnými pomůckami a s materiálem nejprve v jednoduchých výtvarných činnostech a postupně pracují se složitějšími technikami. Hazuková (2006) uvádí, že jednou z možností metodické řady je postupné prozkoumání jednoho z instrumentů, nebo materiálu, které je spojeno v řadu krátkých výtvarných úkolů.

Tematické řady

Společným námětem tematické řady je stejný námět, například, člověk, zvířata, pohyb, světlo apod. V této řadě děti prozkoumávají jeden námět v různých podobách a souvislostech.

Výtvarné projekty

Podstatou projektů, jak popisuje Hazuková (2006), je vytváření řad činností, mající společnou myšlenku, řeší nějaký problém nebo úkol, který je zkoumán z různých hledisek. S projektem se pracuje vždy ve skupině, plánuje ho učitelka společně s dětmi. Hazuková (2006) uvádí, že se výtvarné projekty rozdělují podle účelu (vytvoření nějaké skutečnosti, řešení problému, získání výtvarné dovednosti apod.), podle navrhovatele (spontánní, připravené), podle místa konání (školní, domácí), podle času (krátké nebo dlouhé) a podle počtu řešitelů (skupinové, třídní, celoškolní).

1. 3. 2 Grafika jako součást výtvarné výchovy v MŠ

Smyslem výtvarné výchovy v mateřské škole je nejen rozvíjet u dětí dovednosti zacházet s výtvarným materiálem, ale také lze rozvíjet jejich vnímání, představivost, myšlení a podle Claycombové (1996) i fantazii, pohybové schopnosti, citlivost i slovní zásobu. Jak připomíná Uždil (1976), pro všechny děti je zpočátku výtvarná činnost sebeuspokojením, dítě pomocí obrázků zhmotňuje své představy a vše, co kolem sebe vnímá. Pomocí výtvarných činností dítě poznává samo sebe, upevňuje svoji osobnost a hodnotí své okolí.

Souhlasím s názorem Brožové, Peřinové (1994), že otisk a stopa je vlastně grafický záznam, který nacházíme v přírodě, například otisky v blátě, stopy zvířat, od pneumatik, stopy bot ve sněhu apod. Otisk je první věcí, které dítě vytvoří, například otisk obličeje na orosené okno, otisk dlaně do písku nebo otisky mokrých chodidel na podlaze. Také děti rády otiskují sami sebe do sněhové závěje. Nejmladší děti, jak uvádí Uždil (1976), rády vytvářejí symetrické otisky, barevné kaňky, které se vytvoří přeložením papíru nebo barevné otisky prstů a dlaní.

Děti, které ještě neumí zobrazovat konkrétní věci, si pomocí grafických výtvarných technik hrají, poznávají nové materiály, proto jsou tyto činnosti pro ně zajímavé a zábavné. Pomocí různých otisků a průtisků se děti seznamují s přírodou a poznávají svět. V mateřské škole se předškolní děti mohou seznámit i s dalšími složitějšími výtvarnými předgrafickými a grafickými technikami například s frotáží, rezerváží, průtisky a otisky různými tiskátky a materiály, kresebným a barevným monotypem, tiskem z různých koláží a linorytem.

1. 3. 3 Přípravné grafické techniky

Mnoho grafických technik je příliš technicky složitých, aby je zvládly děti předškolního věku. V mateřské škole proto přihlížíme ke věku dětí a také k jejich schopnostem a dovednostem, proto se využívají při výtvarné výchově různé předgrafické techniky, které připravují děti na zvládnutí složitějších grafických technik. Tyto přípravné techniky pomáhají dětem se seznámit s dalšími možnostmi výtvarného vyjadřování a také s novým výtvarným materiálem. Brožová, Peřinová uvádějí (1994), že pomocí přípravných kreseb a předgrafických technik se děti mohou naučit využívat kontrasty tvarů, světlých a tmavých ploch k záměrnému vytváření kompozice.

Kresba

Základem každé výtvarné činnosti je kresba. Dětská kresba souvisí s vývojem dítěte, podle Uždila (1976) zobrazují děti v nejranějších kresbách jednotlivé představy o světě, později to, co kolem sebe vidí, lidi a věci, které ho zajímají. Děti mohou ke kreslení použít všechny materiály, které zanechávají nějakou stopu, například tužku, rudku, uhel, pastely, tuše nebo fixy. Kresba je jednou ze základních přípravných technik pro grafiku, je předlohou i inspirací k závěrečnému grafickému zpracování.

Frotáž

Pro frotáž se používají materiály s výrazným povrchem, například listy, různé látky, krajky, mince apod. Na předmět se přikládá papír, přes který se přežije voskovým pastelem, rudkou, tužkou nebo křídou a vzniká tak jeho přetisk. Brožová, Peřinová popisují (1994) další možnosti frotáže, že se na předmět může přiložit navlhčený papír, který se vtlačí tamponem nebo kartáčkem do všech prohlubní jeho povrchu. Na papír se nanese válečkem barva a vytvoří se také otisk předmětu.

Vykrývací rezerváž

Bauer (1999) se zmiňuje, že grafik by měl umět zjednodušit motiv na černé a bílé linie nebo plochy. Pokud chceme rozvíjet i u dětí grafické myšlení, tak se to mohou naučit pomocí přípravných grafických technik, které se podobají klasickým grafickým technikám. Jednou z nich je vykrývací rezerváž (gumotisk). Při této technice se kreslí obrázek umělou klovatinou na papír. Po zaschnutí se nakreslený motiv vybarví tmavou barvou, nejlépe černou tuší, zředěnou olejovou barvou nebo křídovými pastely. Papír se pak vloží pod proud vody, který klovatinu rozpustí. Vzniklá bílá místa na obrázku v kombinaci s tmavou barvou připomínají techniku linorytu, dřevořezu nebo dřevorytu.

Odkrývací rezerváž

Technika odkrývací rezerváže se může také pojmenovat, podle Bauera (1999), jako imitace Mässerovy desky, kdy se používá stejný pracovní postup při vytváření obrázku, jen se při něm nepoužívá tisk. Na této technice si děti vyzkouší vytvoření černobílé plochy rytím. Na karton se nanese silná vrstva voskového pastelu nebo voskové svíčky. Tato podkladová vrstva se natře černou tuší nebo temperovou barvou. Do zaschlé černé plochy se obrázek vyrývá rycím nástrojem například nožem, hřebíkem, špendlíkem apod. Pro předškolní děti jsou, jako rycí nástroje, vhodné různé plastové nožičky a tvarovací dlátka, která se používají při modelování modelínou.

Monotyp

Technika monotypu je uváděna Brožovou, Peřinovou (1994), jako technika na rozhraní grafiky a malby. Způsobem otisku se řadí k tiskům z plochy, ale vzniká pouze jeden otisk, který je originálem. Monotyp se maluje štětcem olejovými, tiskařskými nebo temperovými barvami na hladkou plochu. Jako podkladový materiál pro malbu se dá použít sklo, plexisklo i umělohmotná folie. Na pomalovanou desku se přiloží papír a obrázek se otiskne. Další metodou monotypu je tzv. protisková (kresebná) technika. Vzniká při ní také pouze jeden obrázek. Na skleněnou desku se naválí válečkem tiskařská barva. Na tuto plochu se položí papír a kreslí se na něj kresba tužkou nebo i jiným špičatým nástrojem. Přítlakem na papír vzniká zrcadlově obrácená kresba. Podle Brožové, Peřinové (1994), se může vytvořit i barevný protisk, pokud se použije více barevných desek a papír s kresbou na ně postupně přikládá. Kuchař (1976) se zmiňuje o další technice monotypu, při níž se na poloklížený papír kreslí lisovaným uhlem, rudkou nebo křídami. Tato kresba se otiskuje na provlhčený papír pod velkým tlakem ve válcovém protahovacím lisu.

Otisky

Krejča (1981) uvádí, že z jakéhokoliv plošného objektu nebo přírodního materiálu s výraznou strukturou, se může po naválení tiskovou barvou provést otisk na papír. Děti mohou experimentovat s různými listy, větvičkami, trávou, květy apod. Na papír se také dají otiskovat různé části lidského těla, děti rády otiskují na papír své dlaně a prsty, které si potřou například prstovými barvami. Bauer (1999) se zmiňuje o jiném postupu při otisku přírodnin, při kterém se naválí válečkem tiskařská barva na podkladovou skleněnou desku a také na listy, které se pak na desku položí a vše se otiskne na papír. Vzniká pak otisk působící dojmem celistvého grafického listu.

Kohl (1996) připomíná další techniky otisku, například polystyrenový otisk nebo otisk kresby na smirkovém papíře. Na polystyrenovou desku menšího formátu se hrotem tužky vypichuje obrázek. Pak se na něj válečkem nanese temperová barva, na kterou se položí papír a obrázek se na něj otiskne. Linie, které se vypichovaly, jsou na papíru bílé a ostatní plochy jsou barevné. Na smirkový papír se obrázek nakreslí voskovými pastely, na něj se položí tenký papír a přežehlením žehličkou se vytvoří jeho otisk. Zajímavá technika je otisk lepidlového reliéfu. Kohl (2006, s. 97) uvádí její postup, kdy se na karton nakreslí tužkou obrázek, pak se obtáhne tekutým lepidlem,

keré se vymačkává rovnou z lahvičky. Na zaschnutý výkres se válečkem naválí tiskařská barva a obrázek se otiskne na papír. Z tohoto reliéfu se dá vytvořit více otisků. Z různých materiálů se také dají vytvářet razítka, například z korku, modelíny, těsta, papíru, brambor, gumy a také z ovoce a zeleniny. Na razítka se nanáší štětcem barva a opakovaným otiskováním na papír vzniká obrázek. Dvoubarevné otisky vznikají namočením razítka jednou polovinou do jedné barvy a druhou do druhé. Obě barvy se do sebe vzájemně vpíjejí a vzniká tak zajímavý dvoubarevný odstín. Pro tisk razítky se používají temperové, vodové, razítkové nebo i vodou ředitelné tiskařské barvy. Zatloukalová (1979) se zmiňuje také o dalších materiálech, které se dají využít pro otiskování. Například tvrdším papírem smotaným do válečku a namočeným do barvy se otiskují kroužky nebo lze k otisku také použít dřevěný váleček omotaný pomačkaným textilem nebo provázkem.

1. 3. 4 Grafické techniky vhodné pro předškolní děti

Pro děti předškolního věku se používají grafické techniky ve zjednodušené formě přizpůsobené k jejich schopnostem a dovednostem. Při výtvarném zpracování různých technik se využívají takové materiály a postupy práce, například vhodné tiskařské barvy nebo pracovní nástroje, aby nedošlo k ohrožení bezpečnosti a zdraví dětí. Z grafických technik tisku z výšky se staršími dětmi může vytvořit jednoduchý linoryt a jako techniku tisku z hloubky suchou jehlu. Nejvhodnější a nejjednodušší grafickou technikou pro předškolní děti je tisk z papírové a textilní koláže.

Linoryt

Základním materiálem pro vytvoření linorytu je menší destička z linolea s hladkým povrchem o tloušťce asi 3-3,5 mm. K rytí se používají linorytecká rydla různých tvarů (trojhranné ve tvaru v, žlábkové ve tvaru u, úzké i široké). Na vyrytý linoryt se nanáší gumovým válečkem vodou ředitelná tiskařská barva. Linoryt se a tiskne na papír ručním tiskem nebo v tiskařském lisu, například šroubovém nebo válcovém. Pro zhotovení barevného linorytu, jak uvádí Brožová, Peřinová (1994), se motiv vyrývá postupně na několik linoleových desek stejné velikosti. Každá deska se naválí jinou barvou od světlé, až po nejtmaší a všechny se po zaschnutí barvy postupně otiskují na jeden papír. Vzniká tak barevný soutisk. Piel (2004) se zmiňuje o posunutém tisku linorytu. Pro otištění dvou barev se použije jedna tisková deska a jeden papír. Pro první otisk

se použije světlejší barva a pro druhý otisk tmavší barva. Posunutím o půl až 2 cm, mezi prvním a druhým tiskem vzniká zajímavý soutisk. Linoryt se také může tisknout na barevně tónovaný papír.

Suchá jehla

Suchá jehla je lineární grafická technika, při které se vyrývá obrázek ostrým hrotem do podkladové desky. Pro děti se používá tato deska z plastové fólie, která se snadno zpracovává při vyrývání i při tisku. Nakreslený námět se podloží pod průhlednou folii, do které se pak obrázek vyryje ostrým předmětem nebo ryteckou jehlou. Tiskařská barva se rozředí a měkkým hadříkem nebo rukou se vtírá po celé ploše vyryté desky. Pak se čitým hadříkem vytírají nevyryté plochy od barvy, aby zůstaly čisté. Bauer (1999) připomíná, že když se některá místa vytřou více a některá méně, můžou vzniknout natištěné listy ze stejného štočku odlišné od ostatních. Suchá jehla se tiskne na vlhký papír ve válcovém tiskařském lisu.

Tisk z koláže

Jak uvádí Brožová, Peřinová (1994), podstatou techniky tisku z koláže je nalepování a vrstvení rozstříhaných nebo natrhaných kousků papíru, textilu nebo i jiných materiálů na podkladový papír. Nalepené materiály mohou mít různou tloušťku a strukturu svého povrchu, například drsné nebo vzorované papíry, hladké lepenky, síťované a krajkové látky apod. Tiskařská barva rozválená na skleněné desce se nanese válečkem na hotovou koláž a pak se otiskuje v lisu nebo ručně. Pro negativní tisk z koláže se použije k tisku bílá barva, která se otiskuje na tmavý papír. Zajímavý otisk z koláže popisuje Kohl (2005, s. 98), při kterém se na karton nalepí různé kousky papíru, které se pak obkreslí tlustou čarou disperzního lepidla. Po zaschnutí se koláž pokryje silným alobalem, opatrně se přitiskne a pak se na něj natře štětcem nebo houbičkou černý inkoust. Na alobal se přiloží papír a otiskne se.

Slepotisk

Bauer (1999) vysvětluje, že slepotisk je tiskem z tiskové desky, která nemá na sobě nanesenou barvu. Silným tlakem v lisu se vytlačí kresba z desky do papíru a vytvoří se tak reliéfní obraz. Pro slepotisk se dají místo vyryté desky použít sestavené ploché předměty, například provázky nebo plíšky do určité kompozice.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Grafika a otisky - metodická řada

Jednotlivé výtvarné techniky jsem uspořádala do metodické řady „Grafika a otisky“. Cílem této metodické řady bylo seznámit děti se zajímavými výtvarnými technikami, pomocí výtvarného experimentování rozvíjet jejich fantazii a tvořivost, a také rozvíjet jejich technické dovednosti při práci s rozmanitým materiálem. Metodická řada začíná různými předgrafickými technikami a jednoduchým otiskováním, pokračuje složitějšími technikami otisku a na závěr si děti vyzkoušely několik grafických technik. Touto metodickou řadou, jsme se s dětmi zabývaly v mateřské škole po dobu několika týdnů.

Většinu výtvarných činností v této metodické řadě vytvářela celá třída, při složitějších grafických technikách jsem pracovala pouze s nejstaršími dětmi individuálně. Při plánování jednotlivých činností jsem vycházela z věkového složení třídy. Ve třídě je 22 dětí, z toho 12 děvčat a 10 chlapců. Věkové složení dětí: 3 šestileté děti, 7 pětiletých, 6 čtyřletých a 6 tříletých dětí. Tato věkově smíšená třída se nachází ve vesnické mateřské škole.

Při volbě námětů pro výtvarné techniky jsem využila témata z integrovaných bloků ze Školního vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání s názvem „Hrajeme si celý rok“. Ve vzdělávání dětí se v tomto programu upřednostňuje rozvíjení smyslového vnímání hravou formou, s důrazem na individualitu každého dítěte, jeho vývojové zvláštnosti, potřeby a zájmy. Jednotlivé integrované bloky v tomto programu vycházejí z poznávání světa kolem nás a stejně jako je jeden rok rozdělen v klimatických podmínkách podle přírodních zákonů na čtyři roční období, tak se i tento program mění s probíhajícími změnami v jednotlivých ročních obdobích v přírodě a okolním světě. Obsahovou nabídku ŠVP v mateřské škole tvoří integrované bloky: „Vítej mezi kamarády“, „Nejlepší malíř je podzim“, „Čarovná zima“, „Kouzelné jaro“ a „Hřejivé léto“.

2. 2 Realizace metodické řady v MŠ

2. 2. 1 Motýl

Téma

Loučíme se s létem.

Motivace

Motýl je jedním ze symbolů léta, proto jsem si vybrala tento námět, který mají děti rády pro první techniku otisku v této metodické řadě. S dětmi jsme si prohlížely různé knihy a encyklopedie o motýlech. Jako inspiraci jsem dětem přečetla příběh z knihy „*Knížka Ferdy mravence*“ od Ondřeje Sekory „*Jak si housenka pletla kabátek*“. Na tomto veselém příběhu děti pochopily, jak se z housenky vyvíjí motýl.

Výtvarná technika

Otisk z přeloženého papíru.

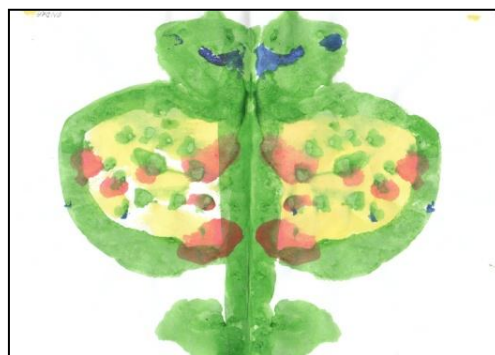
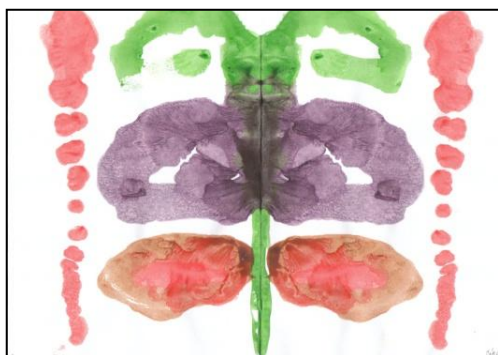
Pomůcky a materiál

Vodové barvy, kulaté štětce, kelímek s vodou, hadřík, kancelářský papír velikosti A4.

Postup

Papír si děti uprostřed přeložily a opět si ho na stole rozložily. Na jednu stranu papíru namalovaly vodovými barvami, polovinu těla, hlavy, tykadel a křídel motýla. Přeložením a přitlačením pomalované plochy na čistou stranu papíru vznikl osově souměrný barevný otisk motýla.(obr. č. 1, 2)

Obrázek č. 1, 2: Motýl

Hodnocení činnosti

Tato práce s vodovými barvami děti velice zaujala, celá třída vytvořila velké množství barevných motýlů, roztodivných tvarů. Některé děti vymýšlely svým motýlům i jména jako například „Zelenáček tečkovaný“, „Květilka duhová“ apod.

2. 2. 2 Jeřabinové korále

Téma

Podzimní plody.

Motivace

Jako motivaci k této práci jsem použila básničku od Františka Hrubína.
„První pohádka“.

Princeznička na bále, poztrácela korále,

Její táta mocný král, Honzík si zavolal:

„Honzíku, máš namále, Přines nám ty korále!“ (Hrubín František, 1995)

Na básničku jsem navázala s dětmi rozhovorem o tom, jaké korále Honzík asi panu králi přinesl, z jakých materiálů nebo přírodnin by se daly korále vyrobit. Některé děti věděly, jak básnička pokračuje, že Honzík použil jako korále brambory. S dětmi jsme společně zkusily takové korále zhotovit z nakrájených kousků brambor. Ale bramborové korále připadaly dětem pro princeznu hodně velké a tak jsme při vycházce natrhali jeřabiny, ze kterých pak navlékáním na silnější nit děti vytvořily jeřabinové korále.

Výtvarná technika

Prstové otisky.

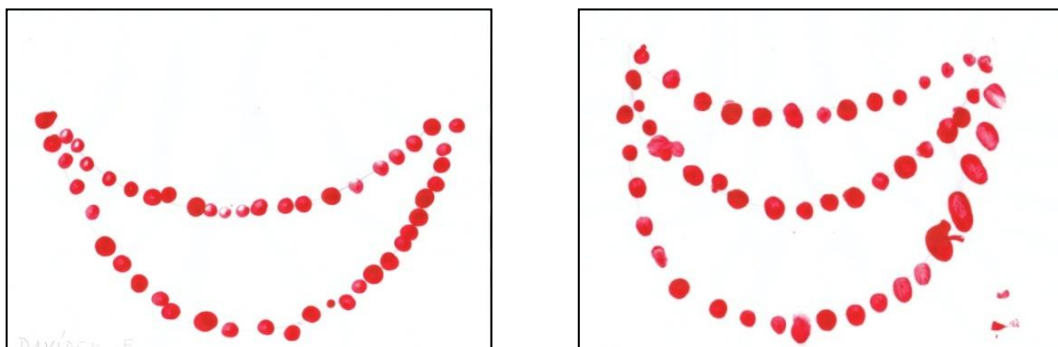
Pomůcky a materiál

Prstové barvy, mistička, voda, kancelářský papír A4.

Postup

Na papír jsem dětem předkreslila tužkou několik pomocných čar. Do malé mističky jsem připravila červenou prstovou barvu zředěnou vodou. Děti si do barvy namáčely prsty a otiskovaly je jako korále na předkreslené čáry. (obr. č. 3, 4)

Obrázek č. 3,4: Jeřabinové korále

Hodnocení činnosti

Do otiskování se zapojily všechny děti ve třídě. Tato jednoduchá technika prstových otisků se nejvíce líbila nejmladším tříletým dětem. Pro některé byly vznikající barevné stopy překvapením a první hrou s tekutou barvou. Starší děvčata vytvářela i několik obrázků s náhrdelníky. Otiskovat nemusíme jen prsty, ale můžeme namočit do barvy celé dlaně nebo i chodidla. Prstové barvy se dají použít také pro malbu prstem na různé druhy papíru, ale i například také na skořápku vyfouklého vejce.

2. 2. 3 Hra s razítky

Téma

Poznáváme tvary.

Motivace

„Jaké tvary kolem sebe vidíme? Čemu se podobá jablko, míč, kostka, stavebnice?“ tyto otázky jsem dávala dětem, aby se pokusily najít ve třídě věci, které by tvarem

připomínaly kruh a čtverec. Při další činnosti děti třídily korálky a kostičky podle kulatého nebo hranatého tvaru na dvě hromádky.

Výtvarná technika

Otisky razítky.

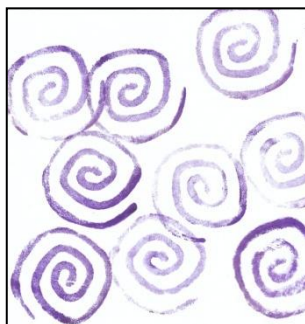
Pomůcky a materiál

Pryžová razítka a válečky, razítková barva, papír velikosti A4.

Postup

Děti namáčely různé tvary razítek nebo pryžových válečků do razítkové barvy a otiskovaly je na papír.(obr. č. 5, 6)

Obrázek č. 5, 6: Hra s razítky.

Hodnocení činnosti

Tisk razítky se líbil nejvíce mladším dětem. Některé děti otiskovaly jeden tvar po celém papíru nebo se snažily na jeden papír otisknout co nejvíce tvarů.

2. 2. 4 Listy

Téma

Podzimní proměny v přírodě.

Motivace

Na podzim padá listí ze stromů. List je vhodný přírodní materiál k různým hrám a výtvarným činnostem pro děti v předškolním věku. Na vycházkách jsme s dětmi

nasbírali různé tvary a velikosti listů. Podle listů se děti učily poznávat listnaté stromy, například javor, lípu, dub, kaštan apod. S listy si děti zahrály i pohybovou hru, „Vítr“, při které sbíraly rozfoukané listí na koberci ve třídě do košíčku. Sesbírané listy jsme vložili mezi novinové papíry a těžké knihy vylisovat.

Výtvarná technika

Frotáž.

Pomůcky a materiál

Vylisované listy, voskové pastely, papír.

Postup

Děti si vložily vylisované listy různých tvarů pod větší papír a to tak, aby k němu bylo otočeno výrazné žilkování listů. Barevnými voskovými pastely děti pak přejížděly na papíru ta místa, kde byly položené listy. Jejich struktura a tvary se tak objevily na papíře. (obr. 7, 8)

Obrázek č. 7, 8: Listy

Hodnocení činnosti

Frotáž je technika pro děti zajímavá a zvládnou ji i ty nejmenší děti. Při frotáži listů jsem nejmladším dětem musela pomoci s přidržováním listů pod papírem, aby se jim neposouval. Touto technickou mohou děti přenášet na papír i strukturu povrchů z různých věcí, které najdou v prostorách mateřské školy.

2. 2. 5 Podzimní květina

Téma

Květiny v podzimním čase.

Motivace

S dětmi jsme si prohlíželi knihy a obrázky podzimních květin, například slunečnice, astry a chryzantémy. Všimli jsme si jejich barev a tvarů. Pomocí hry „*Pan čáp ztratil čepičku, jakou měla barvičku?*“ se děti učily rozeznávat ve svém okolí jednotlivé barvy. Na předmětech ve třídě poznávaly nejen základní barvy, žlutou, červenou, modrou, bílou a černou, ale také i další míchané odstíny, fialovou, oranžovou, zelenou, hnědou a šedou.

Výtvarná technika

Odkrývací rezerváž.

Pomůcky a materiál

Bílá čtvrtka menšího obdélníkového tvaru, mastné voskové pastely různých barev, černá tuš, plochý štětec, rycí nástroje (různé plastové nožičky a špičatá tvarovací dlátka).

Postup

Bílou čtvrtku velikosti A4 jsem rozstříhala na menší části. Děti tuto menší čtvrtku pokreslily voskovými pastely světlých odstínů. Při kreslení musely zaplnit celou plochu čtvrtky, mohly kreslit barvy přes sebe i v několika vrstvách. Barevné obrázky pak děti celé přetřely štětcem namočeným do černé tuše, také v několika vrstvách. Do takto připraveného materiálu děti vyrývaly podzimní květinu plastovými nožičky nebo dlátky se zakulacenou špičkou. (obr. č. 9,10,11)

Obrázek č. 9,10,11: Podzimní květina

Hodnocení činnosti

Odkrývací rezerváž je již složitější výtvarná technika, je také pro děti zajímavá zejména v poslední fázi odkrývání, kdy je pro děti překvapením jaká barva se pod černou vrstvou tuše objeví. Při této práci jsme pracovaly v menších skupinkách, mladším dětem jsem pomáhala s natíráním voskové plochy tuší. Odkrývací rezerváž můžeme využít jako přípravnou techniku pro další grafické techniky, rytiny nebo jiné techniky tisku z výšky.

2. 2. 6 Šátek pro maminku

Téma

Podzimní práce na zahradě i na poli.

Motivace

„Co vše se dá s bramborou ve školce dělat?“ byla otázka, kterou jsem položila dětem. S bramborami se dá cvičit, kutálet, házet, skládat obrazce, hrát si a také z nich vytvořit panáčky nebo bramborová tiskátka. Brambory jsou také dobré k jídlu, to jsme si připomněli písničkou od Evy Jenčkové (2004) „*Jak chutnají brambory*“. S bramborami jsme si zahráli, zacvičili a také pomocí bramborových tiskátek děti vytvořily návrh na šátek, například takový, který by se líbil mamince.

Výtvarná technika

Tisk bramborovými tiskátkami.

Pomůcky a materiál

Papír čtvercového tvaru, brambory, ostrý nož, tónovací malířské barvy, (které se používají k tónování interiérových a fasádních barev), štětce.

Postup

Z několika brambor jsem ostrým nožem vyřezala tiskátka různých tvarů, například jako kruh, půlkruh, obdélník, čtverec nebo půlměsíc. Děti si vyřezanou plochu tiskátka natíraly štětcem namočeným do různých barev. Tiskátka otiskovaly na čtvercový papír. (obr. č. 12,13)

Obrázek č. 12, 13: Šátek pro maminku

Hodnocení činnosti

Otiskování bramborovými tiskátkami se líbilo všem dětem. Pro mladší to byla hra s tvary a barvami, starší děti se snažily na ploše čtvercového papíru vytvořit určité pravidelnosti a řád jednotlivých otisků. Opakováním stejných tvarů vznikal jednoduchý dekor. Pokud bychom použili pro tisk textilní barvy a tiskli bychom na bavlněné plátno, vytvořili bychom skutečný šátek pro maminku.

2. 2. 7 Dům v noci

Téma

Domy ve městě a na vesnici.

Motivace

Jako motivaci k rannímu cvičení jsem použila lidové říkadlo z knihy „Byl jeden domeček“. *Byl jeden domeček, v tom domečku stoleček, na stolečku mistička, v té mističce vodička, v té vodičce rybička.* (Červenka Jan., 1995, s. 9). S dětmi jsme si také ukazovaly obrázky různých domů a stavení, povídaly jsme si o domech, ve kterých děti bydlí, jaké mají tvary a velikosti. Děti se učily poznávat a porovnávat velikosti - malý domeček, větší domek, velký dům. A také rozlišovat a pojmenovat geometrické tvary čtverec a trojúhelník, ze kterých pak děti sestavovaly domy podle velikosti.

Výtvarná technika

Vykrývací rezerváž.

Pomůcky a materiál

Bílá čtvrtka, klovatina, kulaté štětce různých velikostí, černá tuš, voda.

Postup

Na čtvrtku menšího formátu děti kreslily štětcem namáčeným do klovatiny obrázek domu. Po zaschnutí klovatinové kresby celý papír natřely černou tuší (je noc). Po zaschnutí tuše jsem vložila každý obrázek do umyvadla, kde se proudem vody klovatinová kresba smyla, a na čtvrtce se objevily bílé linky kresby. Hotový obrázek jsme nechali uschnout. (obr. č. 14, 15, 16)

Obrázek č. 14, 15, 16: Dům v noci

Hodnocení činnosti

Tato technika rezerváže byla pro děti něčím novým. Nejvíce se jim líbilo objevování bílých čar nakresleného domu z černočerné tušové tmy při vymývání klovatiny vodou.

2. 2. 8 Jablko, hruška

Téma

Já jsem malý zahradníček.

Motivace

Jako motivaci jsem použila lidové písně a básně o jablku a hrušce. Například písně „*Měla babka, čtyři jabka*“ (děti tančily mazurku), „*Koulelo se, koulelo, červené*

jablíčko“, „*Pod dubem za dubem*“ a „*V zahradě na hrušce*“. S dětmi jsme si prohlíželi různé druhy ovoce, které dozrávají v našich zahradách na podzim, jaké mají tvary a barvy. Ovoce jsme i ochutnávali. Se zavázanýma očima pak děti hádaly ovoce podle chuti.

Výtvarná technika

Barevný monotyp.

Pomůcky a materiál

Průhledné desky z PVC, tónovací barvy, štětce, papír velikosti A4

Postup

Mezi průhledné desky jsem vložila tužkou nakreslený tvar hrušky nebo jablka. Děti na tyto desky děti malovaly (vybarvovaly) daný tvar štětcem a barvami. Na namalovanou hrušku nebo jablko děti položily papír a přitlačením dlaní se na papír obrázek otiskl.(obr. 17,18,19)

Obrázek č. 17,18,19: Jablko, hruška

Hodnocení činnosti

Tato technika barevného monotypu se líbila všem dětem ve třídě. Při malování měly některé mladší děti problém s rychlým postupem při nanášení barev na folii, protože barvy na tiskové desce rychle zasychaly a na přiložený papír se pak neotiskly. Pro barevný monotyp se také dají použít vodové nebo temperové barvy.

2. 2. 9 Šípek

Téma

Dary a plody podzimu.

Motivace

Jako motivaci jsem použila básničku od Františka Synka „Šípek“, kterou jsme se s dětmi naučili a podle Evy Jenčkové (2004) jsme ji použili v dalších rytmických hrátkách s doprovodem Orffových nástrojů i s hrou na tělo.

Šípek šípkový nám tiše poví:

Šípek šípkatý má červené šaty. (Jenčková Eva., 2004, s. 34)

S dětmi jsme si také prohlíželi donesené větvičky a podzimní plody, které rostou v přírodě na listnatých stromech a keřích, například kaštany, žaludy, jeřabiny, trnky nebo šípký.

Výtvarná technika

Kombinovaná technika – rozfukování barev, otisk prstu a kresba.

Pomůcky a materiál

Čtvrtka velikosti A4, barevná tuš, černá pastelka, vodové barvy, špejle, voda.

Postup

Čtvrtku jsem rozstříhala na menší obdélníkové části. Na připravenou čtvrtku jsem každému dítěti odkápla kapku hnědé tuše. Děti si pomocí špejle a rozfukováním tuše vytvořily na papíře větvičku. Pak si namočily prst do červené vodou naředěné vodové barvy a jednotlivými otisky vytvořily na větvičce šípký. Po zaschnutí barvy děti dokreslily šípký černou pastelkou. (obr. č. 20, 21, 22, 23)

Obrázek č. 20, 21, 22, 23: Šípek

Hodnocení činnosti

Tříletým dětem jsem při rozfukování barevné tuše musela pomáhat, protože některé ještě neuměly foukat přímo do připravené skvrny. Ze sesbíraných podzimních plodů, šípků, kaštanů žaludů a dalších přírodnin jsme v dalších dnech s dětmi vytvářeli prostorová zvířátka.

2. 2. 10 Zvíře

Téma

Zvířata v lese.

Motivace

Pomocí dramatické metody improvizace a narativní pantomimy jsme se s dětmi ocitli v lese, kde rostli houby, stromy, kapradiny, tekli potůček, zpívali ptáci, na pasece se pásly srnky, zajáci, z nory vykoukla liška a opodál za keřem se schovával medvěd. Jedna polovina dětí vytvářela les a s druhými dětmi jsem se procházela po lese. Pak jsem děti proměnila v lesní zvířátka a hovořila jsem s nimi, čím se živí, jestli se budou ukládat k zimnímu spánku a co nejraději v lese dělají.

Výtvarná technika

Protisková kresba.

Pomůcky a materiál

Papír velikosti A4, kopírovací papír, tužka, voskové pastely.

Postup

List kancelářského papíru jsem přeložila na polovinu a do něj jsem vložila černý kopírovací papír. Děti kreslily na vrchní stranu přeloženého papíru ostrou tužkou obrázek zvířete, který pak vybarvily voskovými pastely. Pod kopírovacím papírem vznikl druhý černobílý obrázek. (obr. č. 24, 25)

Obrázek č. 24, 25: Jezevec

Hodnocení činnosti

Tato technika byla pro děti zábavná tím, že nakreslily na papír jeden obrázek a vznikly obrázky dva, jeden barevný a druhý černobílý.

2. 2. 11 Listy

Téma

Podzimní barvy a tvary.

Motivace

Podzimní příroda nám poskytuje mnoho výtvarného materiálu k různým hrám a činnostem, například listy, větvičky, plody, kamínky, trávy apod. Při vycházkách děti seznámily nejen s různými podzimními barvami teplých odstínů, ale také s různými tvary podzimních plodů a listů.

Výtvarná technika

Kombinovaná technika - otisk klovatinou a vykřivací rezerváž

Pomůcky a materiál

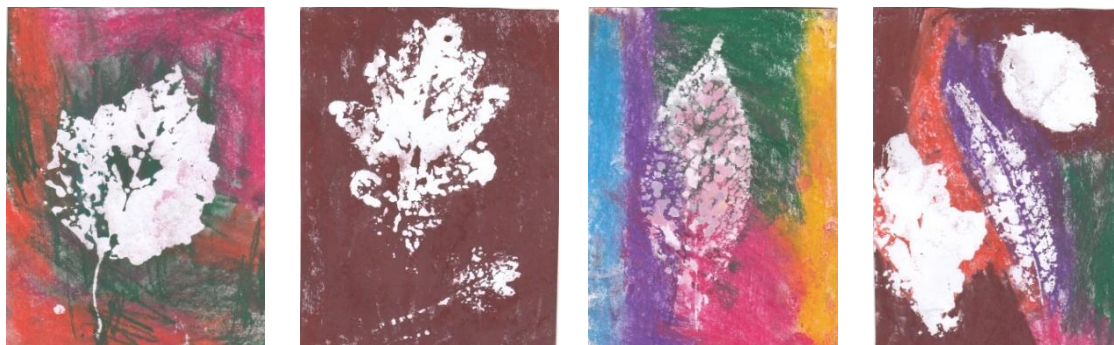
Čtvrťka velikosti A4, klovatina, plochý široký štětec, křídové pastely, voda.

Postup

Bílou čtvrťku jsem rozstříhala na menší velikost, aby se dětem lépe pracovalo při vybarvování plochy křídami. Děti si vybraly z vylisovaných listů menší lístky a natřely je štětcem klovatinou na té straně listu, kde má výraznější žebrování. List s klovatinou děti otiskly na papír. Otisk jsme nechali uschnout. Pak obrázek s listem

děti vybarvily křídovými pastely. Nakonec se list na obrázku vložil do umyvadla, kde se pod proudem vody klovatina smyla, a na papíru se objevil bílý otisk listu. (obr. č. 26, 27, 28, 29)

Obrázek č. 26, 27, 28, 29: Listy

Hodnocení činnosti

Tato kombinovaná technika byla pro děti již složitější, proto jsem při natírání listu klovatinou a otiskování musela zejména nejmladším dětem pomáhat. Technika vymývání klovatiny vodou je pro děti zajímavá, vždy nedočkavě sledují, kdy se už pod vodou začne objevovat bílý papír. Vylisované listy můžeme také natřít vodovými barvami a otiskovat je na papír nebo sestavovat z listů obrázky a nalepit je na papír jako koláž.

2. 2. 12 Zvonek

Téma

Těšíme se na Ježíška.

Motivace

Jako motivaci jsem použila pohybovou hru „*Andělské zvonění*“. Děti stojí v kruhu, jedno z nich má za zády zvoneček a na pokyn učitelky na něj zazvoní. Další dítě stojí uprostřed kruhu a hádá podle sluchu, kde je andílek.

Výtvarná technika

Odkrývací rezerváž.

Pomůcky a materiál

Čtvrťka velikosti A4, papírová šablona zvonku, tužka, nůžky, velký plochý štětec, inkoust, zmizík, zlatá papírová stuha.

Postup

Na čtvrtku si každé z dětí překreslilo tužkou podle šablony zvonek, který si pak vystřihlo nůžkami. Celý zvonek si děti natřely pomocí štětce modrým inkoustem. Po zaschnutí inkoustu na něj kreslily různé tvary a ornamenty zmizíkem. Do hotového zvonečku jsem vyhotovila díрку, do které jsem uvázala zlatou mašličku. (obr. č. 30, 31, 32)

Obrázek č. 30, 31, 32: Zvonek

Hodnocení činnosti

Při obkreslování a vystřihování tvaru zvonku z papíru jsem musela pomáhat nejmladším tříletým dětem, protože ještě neumí vystřihovat složité tvary. Kresba zmizíkem byla opět pro děti objevnou hrou, kdy nakreslená čára není zpočátku na inkoustové ploše vidět a objevuje se na papíře později.

2. 2. 13 Ryba

Téma

Svět zvířat v zimě.

Motivace

„Co dělají v zimě ryby, které jsou v rybníku pod ledem?“ byla jednou z otázek, na kterou jsem se dětí ptala při společném povídání o životě ryb, zvířat a ptáků

v zimním období. Prohlíželi jsme si s dětmi různé knihy a encyklopedie o rybách a zvířatech, přečetli jsme si čím se zvířata v zimě živí a také jsme si povídali o tom, jak jim s dětmi můžeme pomoci, aby neměly v zimě hlad.

Výtvarná technika

Otisky korkovými razítky.

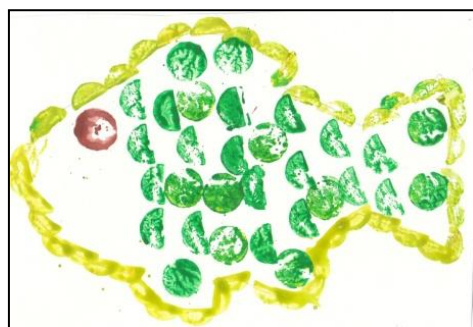
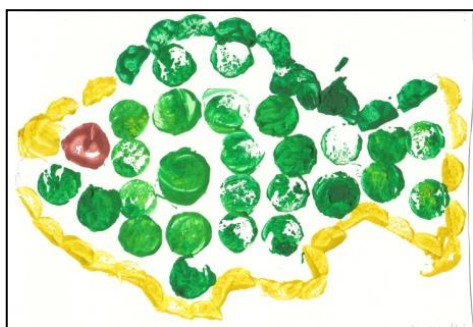
Pomůcky a materiál

Čtvrťka velikosti A5, korkové zátky, nožik, temperové barvy, paleta, voda, štětec, tužka, papírová šablona ryby.

Postup

Na čtvrťku jsem nakreslila podle šablony tvar ryby. Na paletě si děti namíchaly různé odstíny temperových barev. Z korkových zátek jsem vyřezala korková razítka. Děti si razítka z korku namáčely do barev a otiskovaly je jako šupiny na připravený obrázek ryby. (obr. č. 33, 34)

Obrázek č. 33, 34: Ryba

Hodnocení činnosti

Starší děti se snažily nejprve vytvořit razítkem obrys ryby a pak ji vyplnit šupinami. Pro menší děti tříleté je otiskování razítky výtvarnou hrou a radostným experimentováním s barevnými stopami.

2. 2. 14 Planeta

Téma

Planety a hvězdná obloha.

Motivace

Inspirací k této výtvarné činnosti byla návštěva hvězdárny v Českých Budějovicích, kde se děti učily o sluneční soustavě, planetách, souhvězdích a hvězdách na obloze. S dětmi jsme si druhý den povídali o tom, jak to asi na takových vzdálených planetách vypadá a představovali jsme si jestli je tam také život a podobná příroda jako na planetě Zemi.

Výtvarná technika

Barevný monotyp.

Pomůcky a materiál

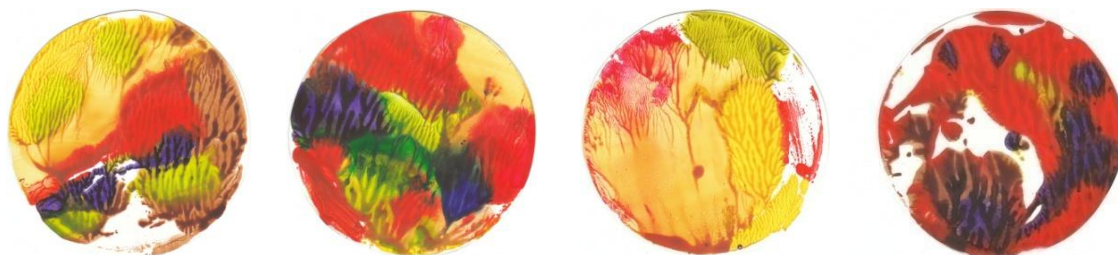
Sklo kulatého tvaru, čtvrtka velikosti A3, tónovací malířské barvy, štětce, nůžky.

Postup

Na sklo kulatého tvaru nanášely děti pomocí štětce různé barvy. Sklo otiskly na papír.

Po uschnutí barev děti planetu vystříhly nůžkami. (obr. č. 35, 36, 37, 38)

Obrázek č. 35, 36, 37, 38: Planeta

Hodnocení činnosti

Barevný monotyp je pro děti velmi oblíbená technika. Děti při nanášení barvy na sklo musely pracovat rychle, jinak barva uschla a nešla pak otisknout. Pomalým odklápěním skla z papíru vznikly zajímavé barevné otisky.

2. 2. 15 Sněhulák

Téma

Zima, zimička házi bílá peříčka.

Motivace

Jako motivaci jsem použila báseň od Josefa Lady „Zima“.

Zima, zima už je tady, radosti je plno všady.

Postavíme sněhuláky, bambulaté pajduláky. (Lada Josef. 1994)

S dětmi jsme také vytvořili na zahradě mateřské školy sněhuláky ze sněhu.

Výtvarná technika

Kresebný monotyp.

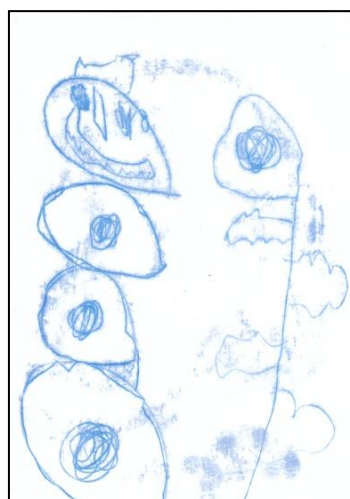
Pomůcky a materiál

Skleněná deska, tiskařské barvy ředitelné vodou, gumový váleček, papír velikosti A4, tužka.

Postup

Na skleněnou desku jsem rozválela válečkem modrou tiskařskou barvu. Na tuto desku jsem položila papír. Děti na tento papír kreslily obrázek sněhuláka. Přitlačením hrotu tužky se na druhou stranu papíru otiskl zrcadlově obrácený obrázek. (obr. č. 39, 40)

Obrázek č. 39, 40: Sněhulák

Hodnocení činnosti

Při technice kresebného monotypu musí děti dávat pozor, aby příliš nepokládaly ruku na plochu papíru, protože se v místě otlaku na něj otiskne tiskařská barva. Děti kreslily na papír silnější tužkou s měkkou tuhou, aby se jim lépe kreslilo a nemusely na ni tolik tlačít. Při kresebném monotypu vznikl dětem jeden obrázek.

2. 2. 16 Dům

Téma

Poznávání základních geometrických tvarů.

Motivace

Jako motivaci jsme si dětmi zahráli hru „Čtyři kamarádi“. Nejprve jsem dětem ukázala základní geometrické tvary, čtverec, kruh, trojúhelník a obdélník. Děti zavřely oči a já jsem po třídě rozmístila obrázky s geometrickými tvary, které pak děti hledaly a přiřazovaly je do čtyř domečků, umístěných na koberci.

Výtvarná technika

Tisk z papírové koláže.

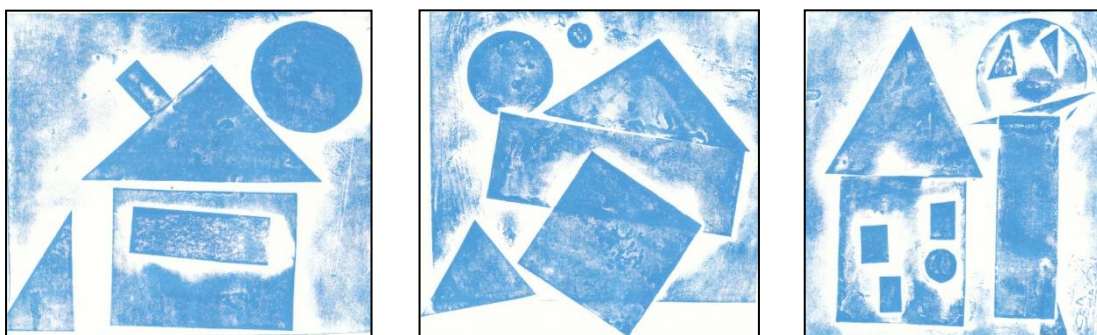
Pomůcky a materiál

Čtvrtky různých velikostí, nůžky, lepidlo na papír, tiskařská vodou ředitelná barva, skleněná deska, gumový váleček, kancelářský papír velikosti A4, dřevěné hladítko.

Postup

Ze čtvrtek jsem spolu se staršími dětmi vystříhla různé velikosti geometrických tvarů. Na podkladovou čtvrtku si děti z geometrických tvarů sestavovaly dům. Jednotlivé tvary na čtvrtku přilepily lepidlem. Na skleněnou desku jsem rozválela válečkem tiskařskou barvu. Pomocí válečku jsem ji nanesla na nalepenou papírovou koláž. Na koláž jsme položili tenký papír a hlazením a přitlakem hrany dřevěného hladítka se obrázek otiskl na papír. (obr. č. 41, 42, 43)

Obrázek č. 41, 42, 43: Dům

Hodnocení činnosti

Tisk z papírové koláže je grafická technika, kterou snadno zvládnou děti předškolního věku. Při této technice se dá vytvořit pomocí matrice více otisků. Starší děti si na hotovou koláž nanášely barvu válečkem samy a také samy ručně obrázek otiskovaly na papír. Menším dětem jsem s tiskem musela pomoci.

2. 2. 17 Poznáváme materiály

Téma

Práce a řemesla dospělých.

Motivace

Hrou na „Kouzelnou krabici“ poznávaly děti různé materiály a jejich vlastnosti. Do papírové krabice jsem uschovala větší množství menších předmětů ze dřeva, ze skla, z plastu, z papíru a z kovu. Z kouzelné krabice jsem vytahovala jednotlivé předměty a ptala jsem se dětí, co to je a z jakého materiálu je to vyrobeno. Pak si děti předmět posílaly v kruhu a říkaly vše, co o něm věděly. Na závěr si každé z dětí vybralo z krabice jeden předmět. Děti hádaly podle hmatu, co to je a z jakého je to materiálu. Když měly všechny děti jeden předmět, utvořily mezi sebou skupinky podle jednotlivých materiálů. Pokud děti rozřídily materiály dobře, mohly si z nich na koberec něco vytvořit nebo sestavit.

Výtvarná technika

Tisk z koláže.

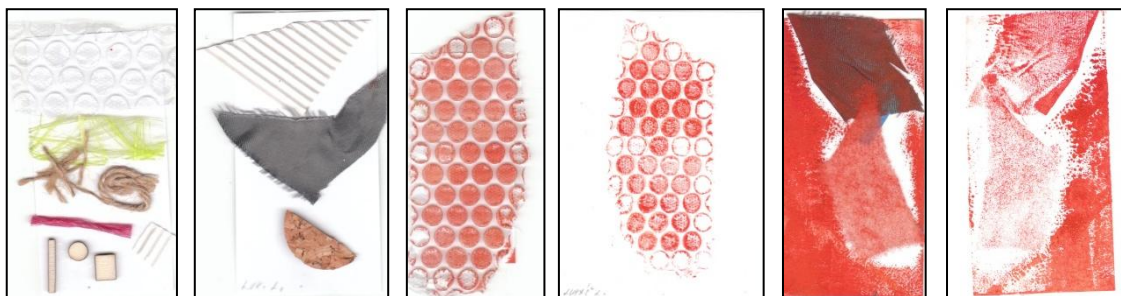
Pomůcky a materiál

Čtvrtka velikosti A4, materiály - různé druhy papíru, textilií, folie z plastu, alobal smirkový papír, dřívka, špejle, igelit apod., lepidlo Herkules, malé štětce na lepidlo, nůžky, temperová barva, štětec, gumový váleček, skleněná deska, voda, kancelářský papír, dřevěné hladítko.

Postup

Čtvrtku jsem rozstříhala nůžkami na malé kartičky obdélníkového tvaru. Děti stříhaly nůžkami různé materiály a lepily je pomocí malých štětečků lepidlem na připravené kartičky. (obr. č. 44, 45) Na skleněnou desku jsem dala temperovou barvu a válečkem jsem ji přenesla na nalepenou koláž. Na obrázek jsme položili papír. Pomocí dřevěného hladítka, hlazením a přitlakem vznikl na papíru otisk z nalepené koláže. (obr. č. 46, 47, 48, 49)

Obrázek č. 44, 45, 46, 47, 48, 49: Materiály

Hodnocení činnosti

Děti lepení různých materiálů velmi bavilo, vytvořily velké množství koláží. Při otiskování jsme s dětmi poznávali, co se na materiálech stane s barvou, například jestli se do jeho povrchu barva vsákla, proto se na papír již neotiskla. Děti se pomocí této výtvarné techniky seznámily s rozličnými povrchy materiálů a zejména pro nejmladší děti to bylo první setkání s netradičními materiály.

2. 2. 18 Kalendář

Téma

Roční doby.

Motivace

Jako motivaci k vytvoření kalendáře jsem použila pohádku od Boženy Němcové „*O dvanácti měsíčkách*“. Dvanáct měsíčků je jako dvanáct měsíců v roce a každý měsíc má v kalendáři svůj typický znak. Děti si prohlížely různé obrázky, na kterých byly nakresleny jednotlivé roční doby, jaro, léto, podzim a zima.

Výtvarná technika

Tisk z klovinové kresby.

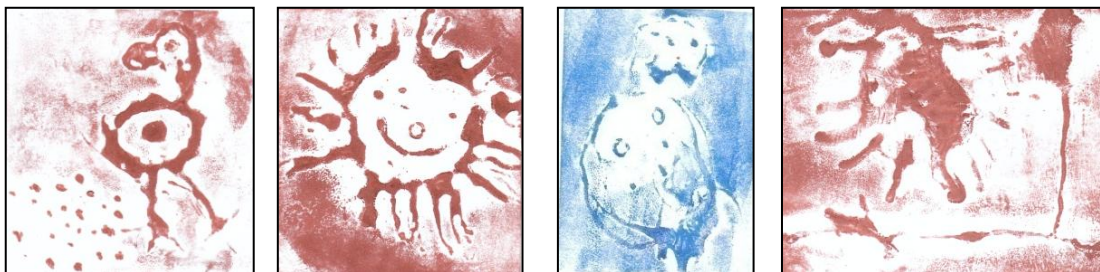
Pomůcky a materiál

Čtvercové kartičky z bílé čtvrtky, klovatina, špejle, tiskařské barvy, voda, tenký papír velikosti A5, skleněná deska, gumový váleček.

Postup

Na menší čtvrtku děti nakreslily špejlí a klovatinou určitý znak, který znázorňuje nějaké roční období. Obrázek jsme dali na topení uschnout. Na skleněnou desku jsem naválela tiskařskou barvu, kterou jsem pomocí válečku nanasla na klovinový obrázek. Na něj jsme přiložili papír a děti ho pomocí dřevěného špalíku ručně otiskly. (obr. č. 50, 51, 52, 53) Po několikerém otisknutí jsme klovinový obrázek nechali v umyvadle pod tekoucí vodou smýt.

Obrázek č. 50, 51, 52, 53: Kalendář

Hodnocení činnosti

Tato technika byla pro mladší děti složitější, protože se špejlí a klovatinou kreslí hůře než tužkou nebo pastelkami. Otisk z klovatinové kresby můžeme zařadit svým technickým zpracováním do grafických technik tisku z výšky. Sice se nedá otisknout větší počet obrázků z jedné matrice, ale pro předškolní děti je to po tisku z koláže další technika, kterou snadno zvládnou, a je pro ně zajímavá svým postupem.

2. 2. 19 Ilustrace pohádky

Téma

Svět pohádek.

Motivace

Celý týden jsme si s dětmi četli a vyprávěli klasické české pohádky, „*O perníkové chaloupce*“, „*O Zvířátkách a loupežnících*“, „*O Smolíčkovi*“, „*O Šípkové Růžence*“ apod. Pomocí různých dramatických metod, například pomocí pantomimy, hry v roli, narativní pantomimy a improvizace si děti některé pohádkové příběhy i zahrály. S dětmi jsme si prohlížely i různé pohádkové knížky a jejich ilustrace. Z přečtených pohádek si každé dítě jednu vybralo, ke které pak nakreslilo ilustraci.

Výtvarná technika

Otisk ze smirkového papíru.

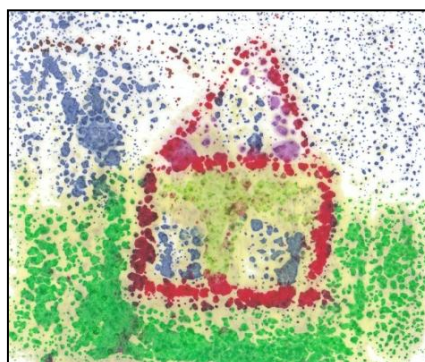
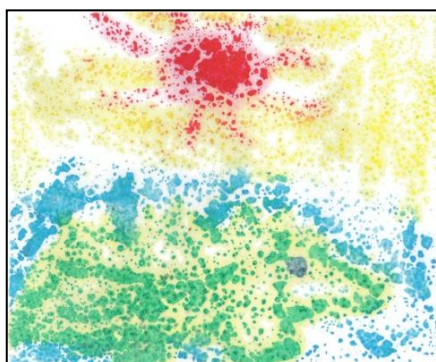
Pomůcky a materiál

Smirkový papír střední zrnitosti, voskové pastely, žehlička, papír velikosti A 5, novinový papír.

Postup

Děti nakreslily voskovými pastelami na smirkový papír libovolný motiv z pohádky. Na nakreslený obrázek jsme pak položili papír a přes vrstvu novinových papírů jsem ho horkou žehličkou přezehlila. Voskové pastely se teplem rozpustily a ze smirkového papíru se barvy otiskly na přiložený papír. (obr. č. 54, 55)

Obrázek č. 54, 55: Ilustrace pohádky

Hodnocení činnosti

Při této výtvarné technice byl pro děti zajímavý podkladový materiál, smirkový papír. Voskovými pastely musely děti obrázek velice hustě a silně pokreslit, nejlépe po celé ploše. Při žehlení se neznatelně nakreslené čáry do papíru nevsákly a obrázek se tak otiskl špatně.

2. 2. 20 Linoryt

Téma

Svět kolem nás.

Motivace

Jako inspiraci pro grafickou techniku linorytu jsem dětem v knize Jindřicha Marca „*O grafice*“ a v knize Aloise Bauera „*Grafika*“ ukazovala reprodukce linorytů od známých malířů, například od Oty Janečka, Josefa Čapka, Pabla Picassa, Ornesta Dubaye, a Václava Špály.

Výtvarná technika

Linoryt.

Pomůcky a materiál

Destička z linolea, linorytecká rýtká, tiskařské barvy, gumový váleček, skleněná deska, papír, tužka, rudka, tuš, špejle, čtvrtka, dřevěné hladítko, tiskařský lis.

Postup

Na papír si děti obkreslily tužkou destičku z linolea. Do předkreslené plochy si děti nakreslily libovolný námět. Zadní stranu papíru přečáraly silnou vrstvou rudky. Návrh pak daly na desku z linolea a obtáhly ho tužkou. Podle rudkové čáry na linoleu pak děti kreslily pomocí špejle tuší. Linoryteckými rýtky pak děti námět vrývaly podle předkreslených čar. Na skleněnou desku jsem rozválela tiskařskou barvu a pomocí válečku jsem ji přenesla na linoryt. Linoryt jsme s dětmi tiskli pomocí šroubového tiskařského lisu. Šroubový lis se skládá z jedné pevné spodní desky, na kterou jsme vložili linoryt a papír. Druhá vrchní pohyblivá deska se pomocí šroubu utahuje a stlačuje směrem dolů. Silný tlak v lisu otiskne linoryt na papír. (obr. č. 56, 57, 58)

Obrázek č. 56: Zámek, č. 57: Hvězdy, č. 58: Dům

Hodnocení činnosti

Grafickou techniku linorytu jsou schopny vytvořit pouze nejstarší děti. Při práci s ostrými rýtky se musí dbát na bezpečnost dětí. Ruka, která linoleum přidržuje, musí být za rycím nástrojem, aby se rýtkem děti nezranily. Z linorytu, na který se nenaválí barva, se dá v lisu vytisknout i slepotisk. S linorytem se dá dále experimentovat, může se různě barevně přetiskovat (obr. 59), otiskovat na barevný papír (obr. č. 60) nebo ho děti po zaschnutí tiskařské barvy mohou vybarvit vodovými barvami. (obr. č. 61)

Obrázek č. 59: Zámek, č. 60: Hvězdy, č. 61: Zámek

2. 2. 21 Zvíře

Téma

Zvířátka na jaře.

Motivace

S dětmi jsme si zazpívali lidovou písničku „*Kočka leze dírou pes oknem*“. Děti ji doprovázely hrou na Orffovy nástroje. Podle písničky si děti zahrály na psy a kočky, jak kočky lezou dírou (děti prolézaly látkovým tunelem) a pejsci okýnkem domečku, který máme ve třídě v mateřské škole.

Výtvarná technika

Suchá jehla.

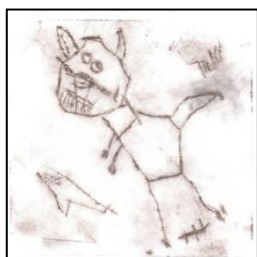
Pomůcky a materiál

Folie z PVC, rycí jehla v dřevěné násadce, papír, tužka, nůžky, tiskařská barva, hadřík, voda, papír velikosti A5.

Postup

Z plastové folie jsem vystřihla čtvercové destičky. Podle její velikosti si děti nakreslily tužkou návrh na obrázek. Návrh děti vystřihly nůžkami a vložily pod průhlednou plastovou destičku. Rycí jehlou děti vyrývaly podle návrhu do plastové destičky obrázek. Tiskařskou barvu jsem hadříkem vetřela do vyrytých čar na destičce. Suchou jehlou jsme s dětmi otiskli ručně na vlhký papír. (obr. č. 62, 63)

Obrázek č. 62: Kočka, č. 63: Pes

Hodnocení činnosti

Techniku suché jehly můžeme vyzkoušet pouze s nejstaršími dětmi. S každým dítětem jsem pracovala individuálně, aby nedošlo ke zranění dětí ostrou jehlou. Velice mě překvapilo, jak děti s jehlou zacházely, držely ji jako tužku a do měkké destičky z PVC se jim obrázek snadno vyrýval. Suchá jehla se dá otiskovat i v tiskařském lisu.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo navrhnout a v praxi ověřit možnosti a způsoby využití grafických technik v mateřské škole. Pro děti v mateřské škole jsem vymyslela výtvarnou metodickou řadu „Grafika a otisky“. Jednotlivé výtvarné úkoly a náměty na sebe navazovaly tak, že děti postupně poznávaly jednoduché otisky a různé předgrafické techniky, později se seznámily i se složitějšími technikami tisku. Každý týden jsem dětem připravila něco nového a zajímavého, děti se těšily na chvíle, kdy budeme znovu otiskovat, zkoušet a vytvářet. Na začátek metodické řady jsem vybrala technicky nenáročnou práci s jednoduchými materiály a barvami, různé otisky, barevné monotypy a frotáže, které se nejvíce líbily nejmladším tříletým dětem. Při složitějších předgrafických a grafických technikách jsem s dětmi pracovala v menších skupinkách nebo jsem se věnovala každému dítěti individuálně. Z grafických technik jsem vybrala jednoduché postupy a zpracování, vhodné pro děti v předškolním věku. Technika suché jehly a linorytu byla pro děti náročnější, proto si ji vyzkoušely pouze nejstarší děti, které mají větší zkušenosti, dovednosti a trpělivost.

Myslím si, že i děti v předškolním věku zvládnou složitější výtvarné techniky, ke kterým grafika patří. Je zřejmé, že základní grafické techniky tisku z výšky, z plochy i z hloubky se musí dětem přizpůsobit vzhledem k jejich věku, podmínkám a technickým možnostem, které jsou v každé mateřské škole jiné. Grafické a předgrafické techniky rozvíjí u dětí fantazii, manuální zručnost, jemnou motoriku, děti se také hodně naučí, poznávají zajímavé materiály a získávají nové zkušenosti. S grafikou by se děti měly seznamovat nejen v tvořivých činnostech, ale také by ji děti měly poznávat v ilustracích dětských knih a setkávat se i se současným uměním českých grafiků, například na výstavách uměleckých děl v galeriích.

Výtvarná výchova by měla být každodenní součástí života v mateřské škole, protože výtvarné činnosti jsou pro děti v předškolním věku radostnou hrou a kouzelným světem tvoření.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BAUER, Alois. *Grafika: knížka pro každého*. Olomouc: Rubico, 1999. ISBN 80-85839-34-2
- BROŽOVÁ, Vlasta, PEŘINOVÁ, Marta. *Kreslíme, malujeme, modelujeme...* Praha: nakladatelství Fortuna, 1994. ISBN 80-7168-018-4
- CLAYCOMBOVÁ, Patty. *Školka plná zábavy: Kalendář tvořivých her pro předškolní děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-069-3
- ČERVENKA, Jan. *Byl jeden domeček...* Praha: Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, a. s., 1995. ISBN 80-00-00417-8
- HAZUKOVÁ, Helena. Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty. *Metodický portál: Články* [online]. 07. 07. 2006, [cit. 2013-03-29]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html>>. ISSN 1802-4785.
- HOURA, Miroslav. *Jak se dívat na grafiku*. Praha: Státní nakladatelství n. p., 1971. 83-0-94. 510/22, 865. 14-317-71
- HRUBÍN, František. *Dvakrát sedm pohádek*. Vydání 6. Praha: Albatros, 1995. ISBN 80-00-00198-5
- JAKOUBKOVÁ, Věra, PACKOVÁ, Juliána a PEJŠOVÁ Jiřina. *Výtvarná výchova v mateřské škole: dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha: VÚP vydavatelství Naše vojsko, n. p. 1988.
- JENČKOVÁ, Eva. *Podzimní zpívání*. Hradec Králové, Mgr. Jaroslav Jenček – TANDEM, 2004. ISBN 80-903115-8-X
- KOHLOVÁ, Maryann. *200 výtvarných činností*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-85282-90-9
- KOHL, Mary Ann F. *Výtvarné hry pro děti: náměty pro tvořivost dětí od 4 do 8 let*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-163-8
- KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění*. Praha: Artia, 1981. 37-008-81
- KUCHARŤ, Radim. *Kresba, malba, grafika: pro lidové školy umění*. Vydání 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1976. 67-68-05. 14-519-76

LADA, Josef. *Utíkej, Káčo, utíkej!* Praha: Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, a. s., 1994. ISBN 80-00-00287-6

MARCO, Jindřich. *O grafice.* Praha: Mladá Fronta, 1981. 401/22/85.6. 23-028-81

Ministerstvo školství ČSR. *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1984. 14-648-84

OPRAVILOVÁ, Eva, HAVLÍNOVÁ, Miluše, BLÁHOVÁ, Alice a KREJČOVÁ, Věra. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. ISBN 80-87000-00-5

PIEL, Nancy. *Linoryt: návrhy, rytí, tisk.* Uherské Hradiště: Nakladatelství CFA+H s. r. o., 2004. ISBN 80-86609-16-2

UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte.* Vydání 2. Praha: Státní nakladatelství, n. p., 1976. 1-23-16/2. 02/47. 14-245-78

ZATLOUKALOVÁ, Zdeňka. *Základy výtvarné výchovy.* Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, n. p., 1979. Ed.: 79 906. 735 23-08/31. 08-020-79